

*Stm. meldte forfall.
Foredraget holdt
av industrimin.*

INDUSTRIMINISTERENS FOREDRAG PÅ INDUSTRIIDAGENE

VED NTH I TRONDHEIM 29. OKTOBER 1979

Utfordringer til norsk industri og teknologi.

Blant de mange nye moteord i den økonomiske og politiske debatt har jeg festet meg ved ett: Det er det "post-industrielle samfunn". Jeg antar meningen er at dette er det samfunn som kommer etter den industrielle fase i utviklingen, og at vi befinner oss der nå.

Riktignok er det så at sysselsettingen i industrien i Norge er sluttet å øke, den har i de siste 4 - 5 år sogar gått ned med 3 prosent. Men det står fortsatt fast:

- at industrien sysselsetter flere mennesker enn noen annen næring,

- 2 -

- at det er den omfattende mekanisering og spesialisering i industrien som har skapt grunnlaget for vår høye økonomiske og sosiale standard,
- at det er industriens internasjonale konkurransevne som er bestemmende for å kunne opprettholde den høye import som Norge på grunn av sine fåtallige økonomiske ressurser trenger, både til mat, råvarer, innsatsvarer og ferdige industrivarer.

Jeg vil følgelig forkaste tanken om at Norge befinner seg i en post-industriell fase, hvor industrien ikke lenger spiller den viktige rollen den hittil har gjort.

Selv om det sies at historien ikke skal skrives av nålevende, er det likevel fristende å gjøre et forsøk. Etterpå er det i alle fall for sent for ens eget vedkommende.

Jeg tror 1970-årene i historisk lys vil framstå som skillet mellom den lange, sterke, stabile vekstperioden som begynte etter den annen verdenskrig, og en ny mer skiftende ustabil og usikker fase. Industrien spilte en nøkkelrolle i den lange vekstperioden fram til 1970-årene. I Norge er industriproduksjonen i denne 30-års-perioden blitt tredoblet, og det er denne veksten som er det økonomiske grunnlag for det velferdssamfunn vi i dag kjenner.

Selvom norsk industri har gjennomgått en gjennomgripende forandring og utvikling i denne perioden, tror jeg ikke vi uten videre kan si at det har vært en særlig problemfylt fase i norsk industriutvikling. Fordi vi levde i en atmosfære av betydelig vekst internasjonalt og nasjonalt, var det så mange muligheter. Jeg tror derfor at det kan være riktig å dempe ned noen av de sterkeste inntrykk av

at vår egen bevisste innsats har vært den eneste viktige faktor.

Det ser ut til at vi nå er kommet i en fase hvor det er langt trangere om plassen når det gjelder å finne muligheter for økt avsetning av industrivarer. Vi har ikke lenger noen jevn og sterk økonomisk vekst. De internasjonale valuta- og betalingsforhold er ustabile. Utviklingen i noen av de nye industriland skaper uventede og nye internasjonale konkurranseforhold. I den vestlige verden er massearbeidsløsheten igjen en kjennsgjerning, vi går nå inn i en vinter hvor ledigheten fortsatt ligger på mellom 15 og 20 millioner mennesker. Dette har skapt tilløp til nye former for proteksjonistiske tiltak i mange land. Blant alle usikkerhetsfaktorene ruver usikkerheten om framtidige oljeforsyninger sterkere og mer dyster enn de andre enkelt-

problemer.

Alle disse faktorer fører til at konkurransen landene imellom og de enkelte bedrifter imellom er blitt langt skarpere enn vi tidligere har kjent til.

Samtidig har vi i de fleste industriland hatt en politisk og sosial utvikling, hvor de offentlige myndigheter legger beslag på en større del av nasjonalproduktet gjennom skatter og avgifter. Nye lover og andre regulerende tiltak knyttet til miljøvern, arbeidsmiljø m.v. påvirker de rammebetingelser som bedriftene må tilpasse seg. Jeg tror ikke det er realistisk å regne med noen vesentlig forandring i disse forholdene, uansett hvordan stortingsvalgene i 1981 og 1985 faller ut.

Inntektsnivået i Norge er meget høyt i internasjonal sammenheng. En annen side ved dette forholdet er at produk-

sjonskostnadene er høye, fordi lønningene betyr så mye i en kostnads kalkyle. Regjeringen vil fortsatt legge den største vekt på å dempe pris- og kostnadsutviklingen i årene foran oss. Men likevel vil arbeidskostnadene i Norge fortsatt være høye. Jeg tror dette er en realistisk forutsetning i det moderne Norge. Det er etter mitt skjønn ikke realistisk å tro at vi vil kunne redusere våre inntekter og kostnader i noen betydelig grad i forhold til andre land.

Dette forholdet skaper også en utfordring til industrien og teknologien når det gjelder å skape konkurransedyktige produkter.

Midt i alle de andre problemer som jeg her har skissert står man overfor en teknologisk utvikling på viktige områder, i første rekke innenfor mikroelektronikken, som krever dels nye produksjonsformer, dels nye organisasjonsformer.

Det ligger i alle disse ytre betingelser, begrensninger og problemer en betydelig utfordring til norsk industri og teknologi.

Utfordringen må rettes både til myndighetene, næringslivets organisasjoner, bedriftenes eiere og ledere, og til de ansatte og deres faglige organisasjoner.

Den norske økonomien er en blandingsøkonomi. Med dette mener vi gjerne at vi finner flere driftsformer, i første rekke privat næringsdrift, men også kooperativ næringsdrift og offentlige bedrifter.

Produksjon og omsetning i Norge bestemmes i hovedsak av forbrukernes frie valg. Dertil kommer den åpne internasjonale økonomi.

Jeg tror mange av de vanskeligste problemer knyttet til industriutviklingen i årene framover vil være styrings-

problemer. Disse kan sees fra flere sider.

La meg først gjøre noen betraktninger omkring den gamle rollefordelingen til eiere og ansatte. I vår gamle økonomiske teori, opererer vi gjerne med to persongrupper i bedriftene, eierne og de ansatte. Noen ganger kommer også det offentlige inn i bildet, der hvor det offentlige opptrer med eierinteresser.

De demokratiseringstiltak som i de senere årtier har stått i forgrunnen i Norge har gitt de ansatte en større innflytelse. På dette området har vi i Norge nådd forholdsvis langt, og jeg tør si at våre erfaringer gjennomgående er gode. Gjennom den medvirkning som de ansatte har i bedriftenes styre, og ved den sterkere medvirkning som de ansatte etter hvert har over forholdene innad på arbeidsplassen, er det i ferd med å utvikle seg en mer balansert

innflytelse mellom de ansatte og de andre gruppene.

Denne utviklingen er en naturlig videreføring av de demokratiske prinsipper som vårt samfunn bygger på.

Videre er det ut fra en rent menneskelig vurdering av største viktighet å kunne gi folk en mulighet for medinnflytelse på sin egen arbeidsplass. Dette vil i første rekke dreie seg om spørsmål i forbindelse med arbeidsoperasjonenes planlegging og gjennomføring, sikkerhets- og vernetiltak, og også de mer grunnleggende spørsmål knyttet til bedriftens styring.

De ansatte i en bedrift har minst like sterke interesser knyttet til bedriften som noen annen gruppe.

Jeg tror fortsatt det er et godt stykke igjen før vi er kommet fram til en tilfredsstillende og balansert løsning på dette området. Med dette mener jeg ikke i

første rekke mer vidtgående lovgivning og andre bestemmelser. Det vil i første omgang være spørsmål om å gjøre de ordninger som nå er besluttet, og i stor utstrekning også gjennomført, til mer effektive ordninger. Jeg tror det er et stykke igjen før både de ansatte og de organer de medvirker i, har greid å levendegjøre de mål og muligheter som ligger i de nye samarbeidsordninger.

I årene framover vil vi stå overfor mange vanskelige tilpasninger og omstillinger i industri og andre næringer. Mulighetene til å holde sysselsettingen oppe vil avhenge av hvor godt vi greier dette. For å gjennomføre slike omstillinger effektivt og smidig, er det nødvendig at de ansatte er med i denne prosessen. Også av denne grunn mener jeg derfor at en reell medvirkning og innflytelse

fra de ansatte er et nødvendig ledd i en moderne næringspolitikk.

Hittil har vi som oftest betraktet styringsoppgavene og samarbeidsoppgavene i næringslivet som å berøre to parter, de ansatte og eierne.

Denne gamle modellen stemmer etter hvert dårlig med den faktiske utvikling.

Det er en tredje gruppe som etter hvert er blitt viktigere og viktigere. Det er den ansatte ledelse, både den tekniske, finansielle og administrative ledelse i bedriftene. Særlig i større bedrifter er det i stigende grad den ansatte ledelse som har økt sin innflytelse betydelig. Det klassiske bilde med enkeltmannsbedrifter eller med småsparere som med sine aksjer både eier og styrer bedriftene, har lite med dagens virkelighet å gjøre.

Det synes etter hvert å være skapt den alminnelige holdning i ledelsen av de større bedrifter at bedriftsledelsen identifiserer seg med sin bedrift eller sitt konsern, både i sin langsiktige planlegging og i sin mer kortsiktige forvaltning opptrer ledelsen med en holdning som tidligere tillå eierfunksjonen.

Eiernes styringsmuligheter er på denne måten blitt mindre. Det gjenstår fremdeles en reell mulighet til å føre kontroll med ledelsen, og til å ta standpunkt til større saker, eksempelvis utbyggingssaker.

Men alt i alt kan det slås fast som et alminnelig utviklingstrekk i alle land at selve styringen av bedriftene langt på vei er gått over fra eiere til ansatte ledere.

Når det i den politiske debatt om de ansattes

medbestemmelse trekkes fram at dette svekker eiernes myndighet, kan det være nyttig å minne om hvordan bedriftsledelsen reelt sett allerede har overtatt mye av eiernes tidligere myndighet.

Tilbake til selve styringsproblemet. Vi kan fastslå at det er en uavklart situasjon med hensyn til å samordne den formelle og den reelle styringsmyndighet.

Dette gjelder også i de offentlig eide bedrifter.

Vi finner neppe noen gang den endelige og ideelle balanse mellom hensynet til effektiv forretningsdrift, og eiernes kontroll. I offentlig eide bedrifter er det her tale om balansen mellom effektivitet og politisk kontroll. Men vi skal være villige til, til enhver tid å drøfte dette spørsmålet, med sikte på å kunne tilgodese best mulig disse to grunnleggende hensyn.

Debatten om teknologisk utvikling i bedriftslivet har i de senere år vært preget av de nye landevinninger innenfor mikroelektronikken. Det er tydelig at vi her står overfor en eksplosiv utvikling når det gjelder styringsformer, planleggings- og beregningsoppgaver.

Jeg har følelsen av at denne nye runden av teknologisk utvikling har skapt en større grad av usikkerhet og uro enn mange av de tidligere runder av teknologisk nyskapning som vi har vært gjennom. Dette skyldes kanskje at teknologiske framskritt tidligere har vært knyttet til mekaniske oppgaver. Det har i videste forstand dreid seg om å erstatte muskelkraft med maskiner. Når det gjelder denne nye form for elektronisk teknologi er det ofte heller spørsmål om å erstatte menneskelig hjernevirksomhet

med teknikk. Dette oppfatter vi som noe nytt og fremmed, og vi er engstelige for det som jeg noe upresist kanskje kan kalle robot-samfunnet.

Det er i Norge stor interesse for denne nye teknologi. Både i bedriftslivet, i forskningsmiljø, og ikke minst i fagbevegelsen har vi møtt en positiv holdning til den.

Dette er et heldig utgangspunkt. Jeg tror det derved vil være lettere å løse de problemene som vil oppstå under marsjen. Men noe egentlig valg har vi vel ikke.

Når vi lever i en åpen internasjonal økonomi må vi regne med at våre konkurrenter til enhver tid tar i bruk den mest effektive teknologi. Hvis vi avstår fra å gjøre det samme, vil teknologien slå oss ut gjennom den mer effektive utenlandske produksjon.

Regjeringen har tatt opp til vurdering de oppgaver som

myndighetene står overfor i denne sammenheng. Det dreier seg i første rekke om å tilpasse vår forskningsinnsats og vår teknologiske opplæring til den nye situasjon. Det er her ikke tilstrekkelig bare å vurdere hvilken utdanning og opplæring vi skal gi til de ungdommer som etter hvert skal inn i arbeidslivet. Det er også en viktig oppgave å kunne tilby ulike former for etterutdanning til dem som i dag er aktive i det arbeidsliv som allerede nå er i ferd med å innføre den nye elektronikken.

Regjeringen har etablert et spesielt samarbeid med Norges Teknisk-Naturvitenskapelige Forskningsråd for å kunne finne best mulige løsninger på de oppgaver som myndighetene må medvirke i.

Men selve innføringen av ny teknologi i arbeidslivet er arbeidslivets eget ansvar. Dette er et område hvor myndighetenes rolle er meget avgrenset. Jeg tror det er av største viktighet i slike saker å ha de ansatte med fra første øyeblikk. Det dreier seg her om følsomme spørsmål som ofte berører den enkelte arbeidsplass.

Mange ansatte vil få fordeler av den nye teknologi ved at man blir spart for ubehagelig, usunt og tyngende eller monotont arbeid. Men det vil også oppstå situasjoner hvor de ansatte føler at maskinene gjør dem overflødige, og at det som står igjen av menneskelige operasjoner vil være mindre engasjerende enn tidligere. Man vil lett få følelsen av at man står fjernere fra selve den skapende individuelle prosess.

Et spesielt innslag i den form for teknologisk revolusjon vi her står overfor er at den i stor utstrekning vil ramme funksjonæryrkene. Dette er yrkesgrupper som inntil nylig har vært mindre berørt av automatisering og mekanisering enn de rene arbeideryrker.

Myndighetene vil nøye følge innføringen av den nye teknologi i arbeidslivet. I den utstrekning det blir nødvendig må våre arbeidsmiljøbestemmelser m.v. tilpasses denne nye utviklingen.

A bedre produktiviteten er et alminnelig ønske som vi støter på i drøftingen av næringspolitiske oppgaver. Uten å komme nærmere inn på de finere statistiske nyanser oppfatter jeg produktivitetsbegrepet som et uttrykk for produksjonen pr. sysselsatt. I en produksjonsform hvor

det ikke er noen produksjonskapital til stede, og hvor hver enkelt arbeider uavhengig av andre, er det naturligvis en direkte samvariasjon mellom produktiviteten og den fysiske innsats. Ennå er det en del som oppfatter ønsket om produktivetsbedring slik at det betyr at hver enkelt skal arbeide mer.

Jeg vil ikke utelukke at det fins eksempler på at det er mulig å arbeide hardere, uten at man derved setter urimelige krav til fysisk innsats. Men i dag er produktivitetsspørsmålet i den moderne industri langt mer sammensatt. Bedre teknisk utstyr, bedre organisasjon, bedre kvalitet i råvarer og innsatsfaktorer, bedre samarbeidsformer i bedriften, er blant de viktigste faktorene som påvirker produktiviteten.

Mange av de produktivetsfremmende faktorer

bestemmes av bedriftenes ledelse, av de ansatte, og av samarbeidet dem imellom. Myndighetenes ansvar berører først og fremst de alminnelige rammebetingelser som påvirker bedriftenes investeringslyst og investeringsevne. Videre vil myndighetenes forskning, utdanning m.v. på lengre sikt påvirke innsats i produktivetsutviklingen.

Et annet viktig spørsmål som også kan betraktes under synsvinkelen produktivitet knytter seg til utdanning og faglige kvalifikasjoner for den moderne industriarbeider. Noen frykter at automatisering av produksjonsprosesser fører til mer monotont og mindre krevende arbeid. Jeg tror dette er en altfor enkel måte å betrakte framtidens arbeid i norsk industri, og for øvrig også i andre næringer, på. Samtidig med at det i mange bedrifter, og i mange

produksjonsformer er et reelt problem å gjøre jobbene meningsfylte og varierte, står vi også overfor en motsatt tendens. Med stadig mer komplisert teknisk utstyr og med økte kvalitetskrav økes kravene til dem som skal betjene utstyret. Et eksempel på dette finner vi ved de nye petrokjemianleggene i Bamble. Her arbeider det i alt nær 1500 personer. Av disse har 30 prosent en utdanning som ingeniør eller sivilingeniør. 47 prosent er fagarbeidere og resten, 23 prosent, er fordelt mellom ikke-faglærte og andre yrker. Nå er det neppe mange andre produksjonsbedrifter i Norge med en slik topptung stab. Men jeg tror tendensen er klar. Vi vil i økende grad få strengere kvalifikasjonskrav til mange av de jobbene som utføres i de deler av vårt næringsliv hvor automatiseringen og mekaniseringen er kommet lengst. Og dette betyr at

utfordringene til den enkelte ansatte er større og mer krevende enn i tidligere tiders teknologi.

En fortsatt utbygging av vår tekniske utdanning er nødvendig.

Det er kanskje naturlig i denne sammenheng å peke på den meget sterke heving i den alminnelige utdanningsstandard som har funnet sted gjennom etterkrigstiden. Da jeg tok artium i de første etterkrigsår hørte jeg til et begunstiget mindretall på en tiendedel av ungdomskullet. Nå er antall artianere nådd opp i tre ganger så mange i forhold til ungdomskullenes størrelse. Samtidig er alle former for videregående utdanning, yrkesopplæring, voksenopplæring og permanent viderelæring i arbeidslivet blitt langt mer omfattende enn før.

Forskning og utvikling i de teknologiske fagområder er meget viktige for å kunne være med i den teknologiske nyskappingsprosessen som finner sted. I internasjonal sammenheng er den norske innsatsen på disse områder betydelig mindre enn i de større industriland. Det er i første rekke forsknings- og utviklingsarbeider i bedriftene som er mindre i Norge. Når det gjelder den offentlige innsatsen, er ikke forskjellen så stor.

Forklaringen på dette ligger i første rekke i at det norske næringslivet i internasjonal målestokk bare består av små og høyden mellomstore bedrifter.

Det er naturligvis en meget nær sammenheng mellom en bedrifts evne til selv å gjennomføre forsknings- og utviklingsarbeid finansiert ved egne midler, og dens størrelse. Jeg kan minne om at Volvo-konsernet alene har

en forsknings- og utviklingsvirksomhet som er like stor som halvparten av alt det som utføres i hele den norske industri.

Den offentlige forskningsinnsatsen vil derfor måtte spille en større rolle i forhold til den private i et land som Norge.

Det er mitt inntrykk at med Norges Teknisk-Naturvitenskapelige Forskningsråd, SINTEF her i Trondheim, og sist men ikke minst Norges Tekniske Høyskole, har vi skapt hensiktsmessige organer, som kombinerer kravene til høyt faglig nivå, med de behov som er til stede i industrien.

Jeg tror at vår innsats innenfor teknologisk forskning og utvikling vil måtte være mer bedriftsorientert enn i de land hvor ressursene og institusjonene er større.

Jeg tror også det kan være nødvendig å minne om at i et land som Norge med et forholdsvis begrenset industrielt miljø, vil vi alltid være avhengig av de impulser vi kan få utenfra.

Ny teknologi vil ofte være importert teknologi.

Siktemålet for den norske virksomhet må være å til-
lempe og anvende de nyskapingner som oppstår i de brede
internasjonale miljøer, til å passe inn i våre egne
forhold. Som et verdifullt tillegg tror jeg vi må være
beredt til å ta vare på de muligheter som byr seg der
hvor vi i særskilte tilfeller selv kan være med å skape
den nye teknologi.

Dette oppstår der hvor selve virksomheten gjør
det særlig naturlig for oss å være med å skape den nye
teknologi. Jeg har her f.eks. i tankene virksomhet knyttet

til kontinentalsokkelen.

Vi finner også oppmuntrende eksempler på at
forskningsinstitutter, enkeltbedrifter eller enkeltpersoner
bringer fram helt nye idéer, prosesser eller produkter,
som åpenbart kan skape en basis for videre utvikling og
produksjon her hjemme.

Men alt i alt tror jeg vi må være klar over behovet
for en konsentrasjon av de tross alt begrensede ressurser
vi vil kunne stille til rådighet fra det offentlige til
teknologisk forskning og utvikling.

Når Regjeringen i sin oljepolitikk går inn for å
knytte oljekonsesjoner til utenlandske selskaper sammen
med et industrielt utenlandsk engasjement i Norge, er
dette ikke minst ut fra ønsket om å få en bredere

teknologisk basis for norsk arbeidsliv.

Dagens norske samfunn illustrerer i all hovedsak hvor langt vi er kommet, før oljeinntekter har satt dype spor i utviklingen.

I årene framover vil oljen ventelig gi oss nye fordeler. Men det kan likevel ikke rokke ved at den videre utbygging og konsolidering av vårt eget samfunn fortsatt må skje ved egen innsats på et bredt felt.

Det eneste sikre ved den usikre framtid vi går inn i, er at den byr på krevende og løkkende utfordringer til oss alle - til myndigheter, forskning, næringsliv og de store organisasjoner i arbeidslivet.